

Emlékezés Csapody Verára (1890-1985)*

CSAPODY ISTVÁN

H-9400 Sopron, Tulipán köz 10.

A Sopronhorpácsról kirajzott CSAPODY-család nagynevű tagjának, a természet terén kimagasló eredményeket elért, s ugyanakkor a tudományos ismeretterjesztés és nyelvészet terén is jelentőset alkotó CSAPODY István c. rk. nyilv. egyetemi orvostanárnak (1856–1912) és a művészetek iránt fogékonysággal megáldott ALLAGA Vilmának, ALLAGA Géza zeneszerző leányának házasságából származó 8 gyermek közül elsőnek, 1890 március 29-én, Budapesten született. Elemi iskoláit magánúton, a polgári leányiskola négy osztályát a Csokonai-utcai, a felsőbb leányiskola (gimnázium) négy osztályát a Váci-utcai tanintézetekben végezte, s itt is érettségizett, 1908-ban. Saját szavaival élve *„amióta iskolába jártam, mindég vonzott a természettudomány, néha szinte kínos tudásvágy fűtött, érteni akartam a körülöttem levő világot: az okokat kutattam. Ezért főként az egzakt tudományok érdekelték. A tudomány szolgálata és a tanítás vágya volt legerősebb ösztönzőm”*. (Vallomás életéről. Rádióriport, 1964. márc. 13.) Ezért természetes volt számára, hogy beiratkozson a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem matematika-fizika szakára, amelyen a gyakorlóév letöltése után, 1913. áprilisában tanári oklevelet szerzett. Egyetemi tanulmányai alatt – amelybe boldogan vetette bele magát – különösen három nagy tanáregyenység gyakorolt rá nagy hatást: BEKE Manó, FRÖHLICH Izidor és báró EÖTVÖS Loránd (a világhírű fizikus nevét ma a budapesti Tudományegyetem viseli). Talán kísérletező kedve – amely később is jellemezte középiskolai tanári munkáját – tünt fel professzorainak, mert a negyedik év végén az akkori szokásoknak megfelelően díjtalan gyakornoki állást kínáltak fel neki. Nagy kitüntetés volt ez, hiszen ekkor még hallgatóként is épp hogy csak beengedték a nőket az egyetemre, a női demonstrátor pedig fehér hollónak számított. De nagy kísértés is volt ez számára, mert választania kellett egy fényesen kibontakozó tudományos pálya, doktorátus, és a világháború nyomorában, váratlanul elhunyt édesapja után családfenntartó nélkül maradt sokgyermekes család önkéntes, önzetlen szolgálata között. Ő – nem érezvén áldozatnak – az utóbbit választotta, s hogy özvegy édesanyjának, testvéreinek segítő támasza lehessen, középiskolai tanári állást vállalt. Először, 1914-től 1916-ig fiúknak tanított matematikát és fizikát a Práter-utcai gimnáziumban, majd lányokat oktatott a Sacré Coeur (Szent Szív Társaság) apácarend Sophianum nevű intézetében (Budapest, Mikszáth Kálmán tér). Az itt eltöltött, csaknem negyedszázados tanári (1916–1938) és egy évtizedes igazgatói (1938–1948) működésének, igazi pedagógusi lényének és belülről fakadó nevelői elhivatottságának jellemzésére sem akkor, sem most, sem tanártársai, sem tanítványai nem találtak kellő szavakat. Ő maga, megszokott szerénységével erről a korszakáról csak ennyit mondott: *„Szerettem tanítani. Szerettem növendékeimet, hivatással foglalkoztam velük”*. (Id. rádióriport.) Ez a mindent teljes lélekkel végző cselekvő szeretet csiholt ki nem éppen közkedvelt tárgyai iránt is lelkesedést tanítványaiból, s jelentett életreszóló élményt. Helyesen állapította meg egyik méltatója, hogy már *„a század első felében olyan modern pedagógiai elveket vallott és ültetett át tanóráin a gyakorlatba, amelyeknek tantervi meghonosodását gyakran még ma is csak áhítozzák a nevelők. A munkáltató tanulást – ma így mondanánk: a munkára nevelést, a politechnikai oktatást – sok mindennél fontosabbnak tartotta, ezért leánynövendékeivel közösen készítette el a fizikai kísérletekhez szükséges egyszerűbb szemléltető eszközöket”*. (Nekrológ, Magyar Nemzet, 1985. nov. 15.) S a legválságosabb időszakban, a második világháború alatt és után *„nemcsak szakmai elhivatottságáról, de emberségéről, keresztény áldozatkészségéről is meggyőződhetek növendékei és a szülők. Üldöztetések és háborús ínségek elől menekítette és óvta tanítványait”*, akiktől pontos nyilvántartást vezetett, akiktől látogatások, levelezés és az elmaradhatatlan érettségi találkozások alkalmával sorsuk alakulásáról, életük folyásáról és családtagjaikról mindent tudott, és akik oly bizalommal osztották meg vele örömeiket és bánataikat élete szinte utolsó órájáig, mintha mindannyiuknak igazi édesanyja lett volna. Az intézményt, amelynek egyik oszlopa volt, elsodorta az idő. CSAPODY Vera azonban jelkép, szimbólum maradt, *„eszmévé finomult”*, mert szeretete és hite minden változásnál állandóbbnak bizonyult.

1948-ban, 34 éves tanárság után, az iskolák államosítása során tanúsított magatartása állásából miatt minden jogigény nélkül elmozdították (rehabilitációja 1958-ban megtörtént) s ezzel életének első, jelentős korszaka

* Az emlékezés 1985 decemberében, nemsokkal Vera néni halála után készült, így abban a későbbi megemlékezések (pl. MBT Botanikai Szakosztály) és a megjelent teljes bibliográfia nem szerepelhetett (a szerk.)

végetért. Mint botanikusnak és növényfestőnek híre azonban ekkor már országhatárainkon messze túl ismert volt. S elkezdődött CSAPODY Vera „második” élete.

Amikor a mellőzés hosszú éveit után (kétszer ütötték el a Kossuth-díj odaítélésénél) „divatba jött”, sok rádió- és televíziós riportban, újságoknak adott nyilatkozataiban elmondta, hogy ez a „második” élet egy bajai nyaralással kezdődött. Anyai nagyszülei ugyanis Baján éltek, s 1912-ben, nagyapja betegsége idején, ott tartózkodása alatt megigézte őt a táj szépsége, a növények alak- és színgazdagsága. Mivel jó rajzkészsége volt, hozzákezdett megörökítésükhöz. Rajzolt, festett és – noha semmiféle művészképzésben később sem részesült, mindössze édesanyjának (aki csodálatos szépségű lepke-akvarellokat készített) tehetségét örökölte – egyre nagyobb lelkesedéssel fogott a kerti virágok és a bajai szőlők közt talált gyomnövények megörökítéséhez. Elhatározta, hogy Magyarország valamennyi növényfaját lefesti. Tanulmányozni kezdte az akkor egyetlen magyar nyelvű határozókönyvet, CSEREY Adolf több kiadást megért „Kis növényhatározó”-ját (1905) s mielőtt bármely fajt lefestett volna, először azt meghatározta. Kezdő tanár korára már tekintélyes gyűjteménye volt a magafestette akvarellokból, amikor egy tanáregyesületi előadás keretében képeit bemutatta. A bemutatóra – tudtán kívül – meghívták JÁVORKA Sándort, a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytárának osztályigazgatóját, aki akkor már elkészítette a Kárpát-medence flórájának nagy szintézisét, a *Magyar Flórát* (Flora Hungarica). A mű – KITAIBEL Pál s minden utána következő magyar flórakutató álma – 1924-25-ben, 1307 oldalon jelent meg. JÁVORKA előtt a WALDSTEIN-KITAIBEL-féle „*Descriptiones et Icones*” példája lebegett, ő is valóságú növényábrákkal szerette volna illusztrálni művét, vállalkozásához társat keresett. Amikor CSAPODY Vera rajzait a bemutató során megpillantotta, tudta, hogy célhoz ért. A találkozásból életre szóló, 40 éves eszményi munkakapcsolat, illusztrált növénykönyvek tucatjai, mindkettőjüket klasszikussá avató életmű született, mindenekelőtt azonban az első, máig halhatatlan közös művük, *A magyar flóra képekben* (Iconographia Florae Hungariae) 1929 és 1934 között.

Ma sem tudjuk, mit csodáljunk jobban: azt a szorgalmat-e, amely éveken keresztül, tanítás után JÁVORKA irányítása alatt a Növénytárban rajzolóasztalhoz és herbáriumhoz ültette, hogy elsajátítsa a botanika formanyelvét és látásmódját, vagy azt a művészi tökélyt, pontossággal párosult egyszerűséget, amellyel a fajok valóságú rajzát vagy képét a legmagasabb igényt kielégítő módon papírra vetette? S a minőség mellett hallatlan volt a munkatempó! Négy év alatt, 576 oldalon és 40 színes táblán elkészült a történelmi Magyarország valamennyi edényes virágtalan és virágos növényfajának 4238 tusrája, a teljes magyar flóra, egyedülálló teljesítményként a maga nemében. Ma már természetesnek tűnhet, hogy csaknem minden európai államnak jól illusztrált flóraműve van, 1934-ben azonban sem a környező államok, sem a jóval tehetősebb nyugati országok hasonlókkal nem dicsekedhettek. [A cseh flóra: *Kvetena ČSR* (DOSTÁL) 1951-ben, a román flóra: *Flora Romîna*, (SAVULESCU-NYÁRÁDY E. Gy.) 1952-1966 között, a lengyel flóra (SZAFER W.-PAWŁOWSKI B.) *Flora Polska* címen 1924-1962 között (befejezetlen), a nagy szovjet flóra: (KOMAROV-SISKIN-BOBROV) 1934-1964 között, a *Flora Slovenska* 1966-tól (befejezetlen) jelent meg, az osztrák E. JANCHEN „*Catalogus Florae Austriae*” c. műve illusztrálatlan stb.] Ezért írhatta joggal GOMBOCZ Endre 1936-ban „A magyar botanika története, A magyar flóra kutatói” c. alpművében (p. 604.), hogy „A magyar flóra képekben” JÁVORKA Sándor tudományos és CSAPODY Vera művészi képességeinek összefogásából született, „*a magyar flórakutatás e századbeli legnagyobb alakjának és a szakszerűséget művészettel ötvöző tehetségnek munkája*”. A növényképek pontossága és hűsége szempontjából az egész európai botanikai irodalom egyik legértékesebb terméke. „*Valódi nemzeti vagyoni, példaképmás, a környező országok később megjelenő flóraműveinek illusztrálására, minden terepkutató botanikus nélkülözhetetlen segédlete.*” (Sokáig a szakmai könyvpiac legdrágább könyve volt, kötetéért 2000 dollárt kértek.) Az Akadémia Kiadó ezért nagy hiányt pótol, amikor az *Iconographia*-t 1975-ben (majd 1991-ben) angol nyelvű, 1979-ben német nyelvű függelékkel (SOÓ Rezső előszavával és nomenklaturai korrekcióival, PRISZTER Szaniszló szerkesztésében) hasonló kiadásban jelentette, *Közép-Európa délkeleti részének flórája* (Iconographia florae partis austro-orientalis Europae centralis) megváltozott címmel, változatlan tartalommal.

A „nagy Jávorka” kiegészítéseként 1934-ben befejeződött a „kis Jávorka”, azaz a „A magyar flóra kis határozója” is (1941) CSAPODY Vera kicsinyített tusrájzaival (1. kiadás már 1926-ban). S ettől kezdődően nincs hazai középiskolai „természetrész”-könyv – MÉHES Gyula, SZTERÉNYI Hugó, GREGUSS Pál, KERÉKGYÁRTÓ Árpád és MOHAI Árpád művei (1925-1928-1945), nincs valamirevaló növénytani közlemény, amely ne az Ő illusztrációival jelent volna meg 6 évtizeden keresztül. Alkotójuk teljesértékű florista már: nemcsak kedvenc növényeinek „egyszerű másolója”, hanem tudósa is, a botanika doktora, mivel 1932-ben a szegedi Ferenc József Tudományegyetem matematika-természettudományi karán a kitűnő GYÖRFFY István mohász, botanikus professzor kérésére ösztöndíjra disszertációt nyújt be „*Mediterrán elemek a magyar flórában*” címmel.

Amikor csak teheti, gyűjtőútra kel. Pedagógusmunkája mellett minden hétfőn JÁVORKÁVAL járta az országot, nyári vakációit a távolabbi országrészek felkeresésére fordítja. Nem utazott a nagyvilágban,

mindössze egy-egy alkalommal Bécsben, Prágában és Erfurtban járt, mert minden idejét a Kárpát-medence növényeinek szentelte. Ezért járt rendszeresen a Magas-Tátrában, Erdélyben, az Al-Dunán, Jugoszláviában a tengerparton. Talán legnagyobb élménye – elmondása szerint – első tátrai útja volt. „*Nemcsak az először látott havasi növények, hanem a semmi máshoz nem hasonlítható szépség, nagy távlatok, csodálatos sziklacsúcsok, a kristályosan tiszta levegő. Az ember leveti a földi salakot és átadja lelkét a teremtés szépségének.*” (Vallomás életéről, 1964.) Minden emlékezésében feledhetetlennek említi az Adria partját, Quarnerot, a kék víz algavilágát, a plitvicai vízesések környékének virágpompáját, a Velebit panorámáját, Herkulesfürdőt, Máramarost, Erdélyt, a Fátra csúcsait és völgyeit. Három napig a Brassó feletti Bucsecs pojánán festett, de rendszeres túristája volt a szűkebb hazának is: a Dunántúli-középhegységtől Pécsig, Kőszegtől a hortobágyi rizsföldekig, s az arborétumokat látogatta Szarvastól Kámonig. E sorok írójának diákkori élménye, amint megszabadulva az érettségi elnök tisztétől, szabad délutánján a Sopron melletti dombsoron tavaszi héricszet (*Adonis vernalis*) festett, vagy amint később, közös botanizálásaink során gyűjtött a kelenföldi sós réteken, a Gellérthegyen, a Vértesben, a Bakonyban és Uzsapusztán, kettesben, vagy JÁVORKÁVAL, a feledhetetlen entomológus FODOR Jenő orvosprofesszorral, BOROS Ádámmal, KÁRPÁTI Zoltánnal, PAPP Józseffel, PRISZTER Szaniszlóval, UJHELYI Józseffel, VAJDA Lászlóval, VAJDA Ernővel, ZÓLYOMI Bálinttal és annyi mással. Sokszor láttam kirándulások hajnalán tábori széken ülve festeni. Mindig mellette volt frissen gyűjtött növényekkel telt alumínium-ételdoboza (akkor még nem ismerték a nylon fóliát) és rendíthetetlen nyugalommal, könnyed biztonsággal vázolta fel, majd borzecsetjével speciális kartonpapírra fellehelte – minociózus pontossággal és utánozhatatlan színérzékkel – a kézben tartott vagy vízbe állított növényt. Mindig élő növény után dolgozott és semmit sem változtatott azon, amit látott.

Ezért vallotta magáról, hogy nem művész, hanem csak másoló – ahogyan írták róla (SINKÓ Ferenc, Új Ember, 1980.) – „*a hajdani nagy másolók, RÁSKAI Lea és SÖVÉNYHÁZI Márta huszadik századi nővére, aki a legszebb legenda, a történelmi Magyarország, a Kárpát-medence virágdíszzeit másolta véghetetlen türelemmel.*” Ő maga ezt vallotta: „*Az én hivatásom, hogy másoljam le a természet szépségeit. Mindegyiket, amennyire csak lehetséges.*” Vonalvezetésének tisztasága, minden barokkizálástól, stilizálástól mentes stílusa, a legapróbb részletekre kiterjedő szakszerű megbízhatósága – amelyben őt JÁVORKA állandó útbaigazításai és kritikai revíziói segítettek – minden más növényillusztrátortól első látásra jól megkülönböztetik. Valószínűtlenül finom valóság-akvarelljei egyszerre tüntetnek fel árnyalati részleteket és morfológiailag hangsúlyozni kívánt bélyegeket, egyszerre miniatúra és absztrakció, egyedi és mégis tipikus, amely megismerésre késztet és esztétikai örömet ébreszt.

Az elmondottak valamennyi, hozzávetőlegesen 14-15 ezer tusrajzról és 10-12 ezer színes vízfestményéről (mely utóbbiaknak jelentős része ma már a Természettudományi Múzeum Növénytárának tulajdonát képező nemzeti vagyon) elmondhatók. Ehhez a „második életműhöz” betűrendes katalógus tartozik, minden lefestett növényfaj lelőhely-adataival. Útifeljegyzéseit tartalmazó kirándulási naplói pedig – a legnagyobb magyar flórakutatók mintájára – történelmi és természetvédelmi dokumentumok.

A monumentális életműnek természetesen csak egy része született az *Iconographia* megjelenése körüli időben, ill. 1948-ig. Igazán kiteljesedni akkor kezdett, amikor CSAPODY Verát – ekkor már mindenki Vera nénijét – a hivatalos kormányzat által méltánytalanul kiebrudalt tanárt – JÁVORKA Sándor akadémikus – ekkor már mindenki Sándor bácsija – a Vajdahunyad-vári Növénytárba maga mellé és védelmébe vette. Vera néni itt folytatta, mint tudományos főmunkatárs, 17 éven át, 1966 január 1-én történt nyugdíjazásáig azt, amit korábban csak szabadidejében, kedvtelésből végzett. Sokszor emlegette, mennyire hálás a Gondviselésnek, amiért a megváltozott körülmények lehetővé tették számára, hogy főfoglalkozásként most már minden idejét kedvenc növényeinek szentelhesse. Ebben az időben külföldi és hazai kutatók, fiatalok és idősek csak megilletődéssel keresték fel a Széchenyi-szigeten a csúcsíves palotát, amelynek egyik dolgozószobáját két csodálatos ember: Vera néni és Sándor bácsi alkotó műhelyé, zarándokhelyé, nemzeti szentélyé avatta.

Ennek a második korszaknak nevezhető periódusnak mindjárt az elején, 1950-ben jelent meg talán legismertebb és legnépszerűbb közös könyvük, az 5 kiadást megért „Erdő-mező virágai” (utolsó kiadás 1975-ben), amely évszakonként és virágszínük szerint csoportosítja a hazai leggyakoribb növényeket (az 5. kiadásban már 20 színes táblán a Magas-Tátra növényritkaságaival is). A munka szlovák nyelven, Jan FUTÁK közreműködésével „*Kvety lesov a luk*” címmel két kiadásban (1959, ill. 1966) is megjelent. Ezt az ismeretterjesztő, nemzeti közművelődésünket tudatosan vállaló munkát ezután tudományos művek egész sora követte.

Így rajzai illusztrálják (1905 ábra) JÁVORKA S.-SOÓ R.: *A magyar növényvilág kézikönyve*-t (I-II. köt. 1951), a HORTOBÁGYI T. által szerkesztett s 3 kiadást ért *Növényhatározó*-t (1886 ábra), ugyanebben a műfajban később (1968) SOÓ R.-KÁRPÁTI Z. növényhatározóját (1990 ábrával), 1953-ban BOROS Á. bryológiai művét, a *Magyarország mohái*-t (519 rajzzal), 1957-ben UJVÁROSI M. „*Fontosabb szántóföldi gyomnövényeink*” c. könyvét (1951, 176 ábrával), ill. az ennek továbbfejlesztését jelentő, nagylélekzetű *Gyomnövények*,

gyomirtás c. munka I. kötetét (1971, 805 növény rajzával), közben MAGYAR Pál *Alföldfásítás*-ának I. kötetét (1960, 220 ábrával), 1963-ban MAJER A. „*Erdő- és termőhelytípusok útmutató növényei*” c. OEF kiadványt (322 színes növénytáblával) – amely voltaképpen színes változata az Országos Erdészeti Főigazgatóság korábbi (1962-es) kiadásában megjelent „*Fontosabb lágyszárú növények*”-nek (az „*Erdő- és termőhelytipológiai útmutató*”-nak).

Amikor a Magyar Tudományos Akadémia megindította kultúrflóra-sorozatát, a nagyszabású vállalkozás első kötetének egyike volt a X. sorszámmal jelölt „*Színes atlasz „Magyarország Kultúrflórájához*” c. nagyalakú mű (1962), 180 haszonnövény színes képével. Lengyel változata, az „*Atlas róslin uprawnyca*” 1973-ban,Varsóban jelent meg, 130 akvarellel.

CSAPODY Verának JÁVORKÁVAL közösen készült utolsó műve a „*Kerti virágaink*”. A *közép-európai dísznövények színes atlasza*. (1963, 116 színes táblával).

A könyvek áradása azonban JÁVORKA halála után is folytatódott, s ezek sorában különleges hely illeti azt a kiskalakú kötetet, amely, a „*Magyar növénynevek szótára*” szerény címet viseli (1966). A kötet népi növényneveinket tartalmazza, tájneveket, amelyeket még GOMBOCZ Endre kezdett feldolgozni, s amelyeket CSAPODY Vera maga is jelentősen gyarapított országjárásai során. (A könyv másodszerzője PRISZTER Szaniszló.) A növénynévszótárnak megjelenésével egyidőben (1966) – főként a közép- és felsőfokú iskolák diáksága számára SIMON Tibor társszerzőségében napvilágot látott a *Kis növényhatározó* is (308 színes képpel). A könyv napjainkban 8. kiadásban kapható.

Megkülönböztetett hely illeti meg CSAPODY Vera életművében a kétszikűek csíranövény-határozókönyvét: *Keimlingsbestimmungsbuch der Dicotyledonen*-t (1968, 1491 faj csíranövény ábrájával). Ennek a munkának szövegét, határozókulcsait is maga készítette, sőt a rajzokhoz modellül szolgáló csíranövényeket is saját maga gyűjtötte, amikor terepen volt, ill. maga keltette őket ki magjukból a Növénytár napsütötte ablakpárkányán. „Nyugalomba vonulása” utáni korszakának ez az első nagy alkotása, születésének körülményeiről a könyv címével egyező publikációban (*Fragmenta Botanica* 3 (1-4): 109-129) csak annyit árul el, hogy 773 nemzetséghez tartozó 2200 faj csíranövényeit sikerült összegyűjtenie és a határozókulcsokat a szakirodalom felhasználásával állította össze. Nem említi, hogy sok növény csírázásbiológiáját ő tisztázta s a gondosan lepréslt csíranövények herbáriumával a Növénytár újítusú gyűjteményének vetette meg alapját.

E sorok írójával, unokaöccsével közösen 3 könyvet készített. Az „*Erdei fák és cserjék*” c. dendrológiában (1966) 114 táblán 674 színes képben a hazai és erdészeti kultúrába fogott egzóta fás növények csíranövényeit, rügyeit (hajtásait), leveleit, virágát és termését (magját) mutatta be. Másodikként az „*Erdő-mező növényei*”-t (1980) illusztrálta, amely nem egyszerűen a JÁVORKA S.-ral összeállított *Erdő-mező virágai*-nak átdolgozott kiadása, hanem önálló mű, mert nem rendjében veszi számba a magyar flóra elterjedtebb fajait, ökológiai és cönológiai adatokat közöl, tekintettel van a védett növényekre és a fák tusrajzait akvarellel cserélve ki, a 120 színes táblából 20 táblán az elhanyagolt gyomnövényeket mutatja be (megfelelő szöveg kíséretében). Ennek a kötetnek szlovák nyelvű kiadása (*Rastliny lesov a luk*) Pozsonyban, 1983-ban jelent meg. A harmadik közös kötet a „*Védett növényeink*” (1982), amelynek 80 akvarelljét festette.

Senki kérését nem utasította el, minden botanikusnak készségesen bocsátotta rendelkezésre tollát és ecsetjét. Amikor gyógynövény szakemberek kérték rá, megfestette a „*Gyógyító növényeink*”-et (RÁPÓTI I.-ROMVÁRY V. 1967., 2. kiad. 1969), ill. illusztrálta a *Farmakológia* c. egyetemi kézikönyvet, mindkettő az AUGUSTIN B. - JÁVORKA S. - GIOVANNINI R. - ROM P.: *Magyar gyógynövények* (1948) színes kötete (190 akvarell) folytatásának tekinthető. A gyomnövény-téma is változatlanul foglalkoztatja, s amikor W. HOLZNER, a bécsi Universität für Bodenkultur professzora felkéri gyomnövénykönyvének illusztrálására – éppen UJVÁROSI hasonló jellegű művének alapján – 85 táblán 268 faj tusrajzát készíti el. Ez jelenik meg 1982-ben „*Acker-Unkräuter*” címen (Stocker Verlag, Graz-Stuttgart.). Jóval korábban (1963) PRISZTER Sz. nélkülözhetetlen terminológiai könyvét (A növényiszertan terminológiája) kíséri rajzaival, több egyetemi praktikumot mellékletei díszítenek (pl. HORÁNSZKY A. – JÁRAiné Komlódi M.: *Növényrendszertani gyakorlatok*, 1967., ill. SIMON T. : *Növényrendszertani terepgyakorlatok*, 1969., stb.)

Munkássága utolsó korszakában nagy érdeklődéssel és lelkesedéssel fedezi fel maga számára a parkok, díszkertek, arborétumok növényanyagát, távoli földrészek nálunk néhol telepített fáit és cserjéit. Ennek a témakörnek első jelentkezése a DEBRECZY Zsolttal készített *Télen is zöld kertek* c. népszerű munka (1971), amelyet 85 tábla 327 tusrajza ékesít. Ennél is látványosabb az 1982-ben megjelent „*Flowering trees and shrubs*” (*Virágzó fák és cserjék*), ez 295 oldalon 605, kevésbé ismert dísznövényt mutat be ragyogó színekben (A szöveg TÓTH Imrétől származik).

A fás növények iránt tanúsított vonzalma terebélyesedett ki élete legutolsó periódusában is, kb. 1973-tól haláláig, amikor egy 4-5 kötetre tervezett *Dendroatlasz* megrajzolására vállalkozott. A kb. 4500 mérsékelt égövi fás növényt 5000 táblán bemutatni szándékozó óriásműben DEBRECZY Zsolt a munkatárs. Az anyag kb.

2/3 része (tülevelűek és a lombhullató ill. örökzöld lombos fajok fele) elkészült, remélhetőleg befejezésre is kerül, de torzó alakjában is világhírt jelentő nemzeti kincs. Amikor készítette, sohasem mulasztotta el megjegyezni, hogy megjelenését már nem fogja megérni – mégis szüntelenül dolgozott rajta, abban a Baross-utcai szobában, ahol huga és annak családja szerető, féltő gonddal vigyázta lépteit.

Így suhant el fölötte a 85., majd a 90. életév. Ekkor érte – néhány kisebb kitüntetés után (Munkaéremrend ezüst fokozata kétszer, Entz-emlékérem) – az alkotókat megillető legnagyobb elismerés, az Állami Díj '94. születése napján atlanti cédrusokat ültettek tiszteletére a Gellért-hegyen. Örült ennek is, annak is. De szemében csodálkozó meglepetés bujkált, „liszen én nem csináltam semmit” – mondta, s vallomásában nem volt semmi tettetés. CSAPODY Vera, Vera néni valóban egész életén át nem tett semmi különösöt, csak a dolgát végezte, kötelességét teljesítette, hivatásának élt és sáfárcodott talentumával.

És festett, rajzolt tovább élete utolsó hetéig. Amikor ellobbant a láng, amikor elringatta a jótékony halál (1985 nov. 5-én) 96. évében járt.

Élete teljesebb és gazdagabb nem lehetett volna - nemcsak időtartamát és életművét tekintve, hanem személyiségét illetően sem. Mélységes embersége és minden erénye rendíthetetlen hitéből, keresztény meggyőződéséből fakadt. Egyszerűségén és alázatán, hivatástudatán és kötelességteljesítésén, tehetségén és szorgalmán, hűségén népéhez és szeretetén minden embertársához, átfénylett megélt életszentségének sugárzása. Mi, akik hosszú éveken át részesei lehettünk e tapasztalásnak, kötelességünk tanúságot tenni élőknak és utódoknak erről a Fényről.

Ma már a felvidéki kovács világhírűvé lett fia, JÁVORKA Sándor is, a sokgyermekes dunántúli parasztcsalád sarjaként halhatatlanná vált matróna, CSAPODY Vera is a Farkasrétre költöztek. De csak a testük porlad el. A Fény, amely belőlük árad, világít és melegít, amíg virágok nyílnak a Kárpát-medencében.

Zusammenfassung

Erinnerung An Vera Csapody (1890–1985)

I. CSAPODY

Vera CSAPODY wurde am 29. März 1890 in Budapest geboren, als erstes von 8 Kindern einer bürgerlichen Familie. Im Jahre 1913 erlangte sie das Lehrendiplom für Mathematik-Physik: Von 1914 bis 1948 übte sie ihre Lehrtätigkeit aus. Von 1916 bis 1938 lehrte sie am Sophianum, der Mädchenanstalt des Nonnenordens Sacré Coeur, wo sie anschließend bis 1948 als Direktorin tätig war. Im Jahre 1948 – nach 34jähriger, berufungsbewusster Lehrtätigkeit – wurde sie auf Gnade ihrer im Verlaufe der Verstaatlichung der Schulen bezeugten Haltung aus ihrer Stellung entfernt (1958 rehabilitiert). Damals begann ihr „zweites Leben“.

Ohne irgendeine künstlerische Vorbildung zu haben, begann sie 1912, Aquarelle von Gartenblumen und Unkräutern zu malen. Sándor JÁVORKA, Verfasser der Flora Hungarica, der großen Synthese der Flora des Karpatenbeckens, betrachtete eine Ausstellung Vera Csapodys, und aus dieser Begegnung entwickelte sich ihre mehr als 40 Jahre dauernde Arbeitsbeziehung, in deren Verlaufe Dutzende illustrierter Pflanzenbücher entstanden: Ihr erstes, bis heute unentbehrliches gemeinsames Werk, die Flora Hungarica in Bildern: Iconographia Florae Hungariae, mit 4000 wirklichkeitsgetreuen Zeichnungen und einigen farbigen Aquarelltafeln erschien im Jahre 1934, als erstes unter den vergleichbaren Werken in Europa.

Bereits zu Lehrerzeiten bereiste sie an Wochenenden und in Sommerferien das Land, sammelte, zeichnete und malte. 1932 promovierte sie in Botanik, mit der Dissertation „Mediterrane Elemente in der ungarischen Flora“. Mehr als 20 selbstständig oder in Mitverfasserschaft geschaffene Bücher erschienen. Zusammen mit Szaniszló Priszter erarbeitete sie das „Wörterbuch der ungarischen Pflanzennamen“ (1966), über die volkstümlichen Bezeichnungen der Pflanzen. Sie schuf das *Keimlingsbestimmungsbuch der Dicotyledonen* (1968), mit Keimlings-Abbildungen von 1491 zweikeimblättrigen Arten. Auch den Text und die Bestimmungsschlüssel dieses Werkes schrieb sie selbst, und sogar die als Zeichenvorlage dienenden Keimpflanzen sammelte sie eigenhändig bzw. zog sie selbst aus Samen heran. Es gelang ihr, Keimpflanzen von 2200 Arten aus 773 Gattungen zu sammeln, zu denen sie unter Verwendung von Fachliteratur die Bestimmungsschlüssel zusammenstellte. Sie klärte die Keimungsbiologie vieler Pflanzen, und ihr Herbarium sorgfältig gepfeilter Keimpflanzen bildete den Grundstock einer neuartigen Sammlung im Herbar des Ungarischen Naturwissenschaftlichen Museums. In zahllosen Werken, botanischen Fachartikeln, Lehrbüchern und Lexika erschienen ihre Illustrationen. Sie schuf bis zur letzten Woche ihres Lebens. Ihre zirka 14–15 tausend Tuschzeichnungen und die Mehrzahl ihrer über 10 tausend originalen Aquarelle werden heute in der Botanischen Abteilung des Ungarischen Naturwissenschaftlichen Museums als Teil des nationalen Vermögens aufbewahrt.

Csapody Vera (1890–1985)